

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví

Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Martina Podzimková

**OSOBNOSTI Z HISTORIE ČESKÉHO A SVĚTOVÉHO
KNIHOVNICTVÍ**

Zpracování podkladů pro multimediální e-learningový projekt

Bakalářská práce

Praha 2009

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marcela Buřilová

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje.

V Praze, 9. ledna 2009

.....

podpis studenta

Identifikační záznam

PODZIMKOVÁ, Martina. *Osobnosti českého a světového knihovnictví: zpracování podkladů pro multimediální e-learningový projekt. [Persons of czech and world librarianship: processing resources for a multimedial e-learning project.]* Praha, 2009-09-01. 51 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Marcela Buřilová.

Abstrakt

Bakalářská práce zpracovává podklady pro e-learningový projekt na téma Osobnosti českého a světového knihovnictví. Klade důraz na důležitost povolání knihovníka a snaží se přiblížit tuto práci v oblasti méně probádané – seznámení s osobnostmi proslavenými v jiných oblastech lidského vědění. V úvodu jsou stručně nastíněny dějiny knihovnictví ve světě i na území dnešní České republiky.

Jádrem práce je představení jednotlivých dramatiků, spisovatelů a jiných umělců, seznámení s jejich životem, působením v jednotlivých institucích, s významem jejich práce a vlivem jednotlivých osobností na vývoj světového knihovnictví. Práce přiblíží činnost historiků, básníků a spisovatelů, kteří alespoň část života působili jako knihovníci, a ukáže na příkladech důležitost této profese, jež existuje již od počátků knihoven, od časů starověkého Egypta.

V další části je představen a stručně charakterizován připravovaný e-learningový projekt a je stručně nastíněna problematika samotné oblasti e-learningu, jeho specifik, využití v České republice a ve světě.

Klíčová slova:

knihovník, knihovna, historie, e-learning

OBSAH

PŘEDMLUVA

1 ÚVOD.....	8
2 STRUČNÉ DĚJINY KNIHOVEN VE SVĚTĚ A PŘEHLED VÝVOJE KNIHOVNICKÉ PROFESY DO 19. STOLETÍ.....	9
2.1 STAROVĚK.....	9
2.1.1 Egypt.....	9
2.1.2 Asýrie.....	10
2.1.3 Řecko a Řím.....	10
2.2 STŘEDOVĚK.....	11
2.2.1 Evropský středověk (do roku 1500).....	11
2.2.2 Renesanční Itálie.....	12
2.3 NOVOVĚK.....	13
2.3.1 Období Velké francouzské revoluce.....	13
2.3.2 Knihovny na území Spojených států amerických.....	13
2.3.3 Dějiny českých a moravských knihoven do počátku 16. století.....	14
2.3.4 České a moravské knihovny do roku 1918.....	16
2.3.5 Vývoj knihoven a knihovnictví v Československu.....	17
3 OSOBNOSTI ČESKÉHO A SVĚTOVÉHO KNIHOVNICTVÍ.....	18
3.1 OSOBNOSTI SVĚTOVÉHO KNIHOVNICTVÍ.....	19
3.1.1 Kallimachos z Kyrény.....	19
3.1.2 Gottfried Leibniz.....	21
3.1.3 Benjamin Franklin.....	23
3.1.4 David Hume.....	25
3.1.5 Marcel Proust.....	27
3.1.6 Nancy Pearl.....	28
3.2 OSOBNOSTI ČESKÉHO KNIHOVNICTVÍ.....	31
3.2.1 Klára Špecingrová.....	31
3.2.2 Alois Mrštík.....	34
3.2.3 Antonín Sova.....	36
3.2.4 Jiří Mahen.....	38
3.2.5 Františka Vrbenská.....	40
4 PROBLEMATIKA E-LEARNINGU.....	42
4.1 CO JE E-LEARNING.....	42
4.2 VÝHODY A NEVÝHODY E-LEARNINGU.....	43
4.3 E-LEARNING V EVROPĚ.....	44

Předmluva

Propojení tématu mé bakalářské práce a problematiky e-learningu tvoří unikátní projekt, jehož vedením je pověřena skupina pedagogů z Vyšší odborné školy informačních služeb (dále VOŠIS). Zájem o distanční vzdělávání a o sebevzdělávání obecně neustále vzrůstá, je tudíž nasnadě se pokusit o podporu těch zájemců, kteří se rozhodli pokračovat ve studiu, zabývající se vlastní historií knihoven a mimo jiné také vývojem profese knihovníka.

První kapitola práce se zabývá nástinem prapočátků knihoven, tedy od časů starověkého Egypta, kde se ještě o instituci knihoven v dnešním slova smyslu hovořit nedá, přes Aššurbanipala a nejznámější dochovaný fond v Ninive, přináší zmínku o kultuře starověkého Řecka a Říma, o slavné alexandrijské knihovně a tkne se i tématu skladování knih v koších nebo skříních na počátku 1. století po Kr. Nebude zde chybět ani charakteristika středověku jako období neshod v církvi, pasáž o založení Univerzity Karlovy a v neposlední řadě o vynálezu papíru. Renesance, která chronologicky následuje, díky vynálezu knihtisku Johannesem Guttenbergem představuje natolik zásadní mezník, že ani toto období nelze opomenout. Vývoj knihovnictví v jednotlivých zemích od osmnáctého století do dnešní doby bude reflektován zejména v souvislosti s jednotlivými osobnostmi, kterými se práce zabývá v další části. Zevrubnější pozornost bude věnována českému knihovnictví.

Druhá část se bude věnovat osobnosti knihovníka - jednak obecně, jednak i zcela konkrétními postavami českého, ale zejména světového knihovnictví. Nalezneme zde i přehled historie této profese, neboť právě v této části je jasně předestřen vývoj nároků a schopností potřebných k hodnotnému výkonu tohoto povolání. Kapitola by měla poskytnout náhled do této oblasti nevšedním způsobem - odhalit skutečnosti, jež rozšíří znalosti z poněkud jiného úhlu pohledu.

Třetí kapitola má za úkol stručně seznámit s problematikou e-learningu. Úkolem této práce je shromáždění podkladů na dané téma, které bude uveřejněno na Moodle VOŠISu. První část má ryze informační charakter a bude čistě obecná.

Cílem této práce je shromáždění podkladů pro vytvoření e-learningového programu, považuji za nezbytné zmínit se o problematice tohoto způsobu vzdělávání, jeho výhodách a nevýhodách.

Celkový rozsah bakalářské práce obnáší 51 stran, práce nemá žádné přílohy. Bakalářská práce byla zpracována na základě studia literatury a dalších zdrojů uvedených v seznamu použité literatury a zdrojů v závěru práce a také díky konzultacím s vedoucí práce, PhDr. Marcelou Buřilovou, která je jedním z pedagogů, kteří plánovaný projekt připravují. V rámci textu jsem citovala klasickou formou s využitím průběžných poznámek pod čarou. Každá první citace dokumentu je uvedena v plném bibliografickém formátu, následující citace jsou pak se záznamem první citace provázány uvedením příjmení autora, názvu díla, a kde je to možné, i stránky, z níž citovaný text pochází.

Bibliografické záznamy citovaných zdrojů na konci textu jsou řazeny abecedně a jsou citovány podle normy ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2.

Závěrem bych ráda poděkovala PhDr. Marcele Buřilové za informace, připomínky, rady a celkovou pomoc a podporu, kterou mi poskytla při vedení této práce, a také za projevenou trpělivost.

1 Úvod

Knihovna reprezentovala od samého počátku své existence institucí, jejímž úkolem se stalo vzdělávat čtenáře. Snažila se probudit ve vzdělané i méně vzdělané veřejnosti zájem o literaturu, vědu, a kulturu všeobecně. A knihovník se ocitl v roli toho, kdo má zájemci napomoci k nalezení té správné knihy, v roli inspirátora, vzdělavatele, člověka, jehož ctižádostí by mělo být poskytovat nejen tzv. servis, ale lépe řečeno záštitu, podporu a radost z poznání.

Už Kallimachos z Kyrény věděl, že čím rozsáhlejší fondy musí spravovat, tím větší starost a péči musí knihovně věnovat. A samozřejmě každý zodpovědný člověk, jenž se v Kallimachově roli ocitl, musel s názorem této zakladatelské osobnosti souhlasit. Každý knihovník si tento fakt dodnes uvědomuje.

Rostoucí role technologie v knihovnách s sebou přináší významný dopad a proměnu role knihovníků. Nové technologie se dramaticky rychle vyvíjejí, přístupnost informací se stále zlepšuje, což však může znamenat i nebezpečí textových krádeží, zběžnosti a povrchnosti. Knihovníci se musí přizpůsobit vyvíjejícím se potřebám uživatelů, které narůstají spolu s novými technologiemi, ale zároveň by si měli uchovat i výše zmíněnou úlohu nenásilného, nevnučujícího se učitele a inspirátora. Nejvýznamnější příklad, jak technologie proměnila roli knihovníků v posledních padesáti letech, představuje transformace z tradičních lístkových katalogů k veřejně přístupnému online katalogu (OPAC). Knihovníci museli vyvinout software a standardy MARC pro katalogizování záznamů elektronickou cestou. Knihovny musely nakoupit počítače s vhodným softwarem, museli naučit veřejnost, jak používat nové technologie a jak se pohybovat ve virtuálním pracovním prostředí.

Ale ani tak nezmizí kontakt se samotným čtenářem. Chování k němu se lze učit každodenně a knihovnice či knihovník se při této cestě za čtenářem nikdy neocitnou na jejím konci. A v tomto putování za "knižním grálem" se skrývá jedno z povznášejících kouzel knihovnické profese.

2 Stručné dějiny knihoven ve světě a přehled vývoje knihovnické profese do 19. století

Samotná historie knihoven a vývoje profese knihovníka je velmi důležitá pro pochopení vývoje nároků na pracovníka, jak se vytvářely v průběhu dějin. Požadavky samozřejmě narůstaly s velikostí fondu, posléze ale i s vývojem techniky, který již delší dobu klade důraz na práci s počítačem, jenž velmi prospívá chodu knihovny, činí fond přehlednějším a přístupnějším a usnadňuje práci zejména čtenáři, ať už za asistence knihovníka či bez jeho pomoci.

2.1 Starověk

Do tohoto období spadají počátky knižní kultury starověkého Egypta a Asýrie, dějiny starověkého Řecka a Říma, kde byl fond již spravován osobou k tomu učenou, tedy knihovníkem. Zařadila jsem sem i počátky křesťanských knihoven, kde funkci knihovníků zastávali většinou mniši, později i vzdělaní, k této práci přímo určení knihovníci.

2.1.1 Egypt

Egypt patří mezi nejstarší vyspělé kultury. Jeho existence sahá až do 4. tisíciletí před Kristem. Na počátku rozvoje civilizace samozřejmě nemůžeme hovořit o knihovnách jako takových, avšak právě koncentrace obyvatelstva na jednom místě (v okolí velkých řek Eufratu a Tigridu) vyvolává snahu o jisté „zakotvení“ kultury, počátky vzdělávání se snoubí s touhou po vědění, jež se pojí s nutností nějakým způsobem uchovávat a předávat informace z generace na generaci.

Právě ze 4. tisíciletí se dochovaly sledy obrázků znázorňující jednotlivé výjevy z běžného života – hieroglyfy (hieros = řecky posvátné, glyfein = rýt). Tyto znaky se začaly postupem času zjednodušovat na jakési počátky písma, jež se

rozšiřovalo s objevem papyru, v období egyptské tzv. Střední říše (2070-1790 před Kristem).

Na území Egypta, v okolí řeky Nilu, se nedochovaly přímé důkazy o existenci knihoven, ale v příslušné literatuře se můžeme dočíst o „knihovnách“ v tzv. Domech života, kde byla prokázána přítomnost písařských dílen a čítáren, tudíž funkce jakéhosi „fondu“ se dá předpokládat. V této době byl ale člověkem, zastávajícím funkci knihovníka, většinou sám majitel soukromé knihovny nebo člověk tím pověřený.

V Domech svitků, což byly místnosti v sakrálních objektech, byly nalezeny vytesané záznamy o uložených svitcích (z doby faraona Achenatona). O tyto ještě velmi specifické knihovny se starali duchovní.

2.1.2 Asýrie

Zhruba 600 let před Kristem se v Asýrii, jak se dovídáme z archeologických vykopávek, objevuje instituce, již můžeme nazvat první oficiálně dochovanou knihovnou. Jejím majitelem byl vzdělaný král Aššurbanipal v městě Ninive, který po sobě zanechal palácovou knihovnu známou zejména eposem O Gilgamešovi. Přibližný odhad „fondu“ uvádí 25 000 hliněných tabulek, které se i přes velký požár dochovaly právě díky tomu, že byly ohněm vypáleny. „Knihovníka“ si opět dělal sám Aššurbanipal, neboť si myslel, že díky tomu bude mít nad svou sbírkou největší přehled. Měl zde mnoho pomocníků, kteří tesali na hliněné tabulky, většinou šlo o opisy např. korespondence, či srovnávali ukradené tabulky. Sbíрка se rychle rozrůstala, následně se tedy objevila nutnost jakési formy katalogizace.

2.1.3 Řecko a Řím

Se vznikem prvních městských států na území starověkého Řecka a Říma je spojen rozvoj filozofie, obchodu, literatury, divadla a výtvarného umění. S tím souvisí touha po vzdělávání se. V této době byly založeny u veřejných i soukromých škol knihovny, kde se daly vybrané knihy i koupit (první „knihkupectví“).

Alexandr Veliký dal vzniknout největší starověké knihovně, zvané alexandrijská, kde většinu knižního fondu tvořil lup, jenž si dovezl ze svých tažení. Velikost tohoto fondu se odhaduje na 500 000 až 700 000 svitků.

V tomto období, ve druhé polovině 4. století před Kristem, se seznamujeme s prvním známým doloženým knihovníkem – Kallymachem z Kyrény. Bohužel tato knihovna byla v roce 642 zničena Araby (vycházeli při tom z myšlenky, že „korán úplně postačí“), čímž se zpomalil rozvoj těchto institucí o řadu let.

V Římě byly knihovny organizovány stejným způsobem jako ve starověkém Řecku, neboť tato metropole, centrum středomořského impéria, byla kulturně ovlivněna především řeckou vzdělaností. První veřejná knihovna vznikla roku 39 před Kristem – Assinius Polio ji nechal vybudovat na popud Iulia Caesara.

V Řecku a Římě se objevily první předchůdci kodexové formy dokumentu – tripticha, dipticha, což byly dřevěné, popřípadě kovové destičky, spojené ve „hřbetě“ a používané souběžně se svitky.

Velmi důležitý mezník představuje fakt, že knihy začaly být skladovány v koších nebo ve skříních, čímž byla značně prodloužena jejich životnost, jelikož nebyly vystaveny přímému slunečnímu svitu.

2.2 Středověk

2.2.1 Evropský středověk (do roku 1500)

Středověk, termín či časové určení ryze evropské, nás zcela logicky vtahuje do evropských „knihovnických“ dějin. Velké změny, které se v tomto období udály, provázejí celé středověké tisíciletí. Na jeho počátku hovoříme o „temném věku“, zániku antiky, válkách, stěhování národů, následuje však pozvolné konstituování nových státních útvarů, rozvoj měst, obchodu a s nimi související vývoj řemesel. Jedinečnou úlohu zde sehrálo křesťanství, v té době ještě s jednoznačně dominujícím Římem, sídlem papeže.

V 6. století se jako významný mezník objevuje zakládání křesťanských řádů, díky nimž začínají vznikat kláštery, v jejichž areálech se stavěly i klášterní knihovny. Profesi knihovníků zde zastávali mniši. K vybavení knihoven patřila

skriptoria, kde byla čítárna a písářská dílna, v nichž služební mniši opisovali texty, iluminovali a vázali knihy (jako příklad lze uvést klášter Monte Cassino ve střední Itálii, který nechal postavit řád benediktinů). Jako materiál, na nějž se psalo, sloužil pergamen (zvířecí kůže).

Knihovník mohl být i opisovačem, iluminátorem, verifikátorem (kontroloval, zda jde o rukopis pravý, či padělaný), rubrikátorem (tvořil červené kapitálky), miniátorem (jeho náplní práce bylo malování miniatur) a knihvazačem.

Díky izolovanosti klášterů i dostatku času, který mniši měli, vznikaly nádherné opisy rukopisů, které každý mnich doplňoval originálními ilustracemi.

V 15. století se už začaly stavět speciální budovy, jejichž určení už bylo dáno předem: šlo o knihovny. Byl zde dostatek místa, regály stály dál od sebe, větší počet čtenářů najednou mohl využít více prostoru v kamenných výklencích, určených ke studiu. Nalezení určité knihy se stalo snazším, jelikož knihy byly řazeny hřbetem ven, a panoval zde i dostatek světla, na rozdíl od malých klášterních knihoven, umístěných většinou ve skriptoriu.

2.2.2 Renesanční Itálie

Po založení Sorbonny r. 1180, univerzit v Oxfordu a v Cambridgi na území Anglie, ve španělské Salamance, Univerzity Karlovy v Praze, v Krakově a v dalších městech získali lidé možnost vzdělávat se ve své době na vysoké úrovni.

Období renesanční Itálie (1300–1550) nelze nezmínit, neboť právě v této době začala vzkvétat moderní věda – ze scholastiky se postupně vyvíjí snaha o empirické poznání světa. Velká pozornost se věnovala přírodě i fyzické podstatě lidského života. Bible přestává být jediným zdrojem poznání, znovu vzrostl zájem o antickou literaturu, při jejímž studiu se jako nutnost ukázala tzv. filiace textů, rozbor včetně analýzy a kritiky.

Vynález knihtisku učinil knihy dostupnějšími (rychleji se vyráběly, klesla cena, informace byly zpřístupněny většímu množství čtenářů). Knihovníkům tím pádem přibyla spolu s dalšími knihami i narůstající práce s fondem.

„Mnohé italské renesanční knihovny vynikly stavebně. Poprvé se ve středověku staví pro některé z nich zvláštní budovy a knihovní sály podle projektů nejvýznamnějších stavitelů té doby... Italské renesanční knihovnictví silně ovlivnilo vývoj na tomto kulturním úseku i v jiných evropských zemích... V době italské renesance se začaly vytvářet základy knihovědy a odborného knihovnictví.“¹

2.3 Novověk

2.3.1 Období Velké francouzské revoluce

Použiji-li členění dle přednášek Dějin knihoven a knihovnictví, měla bych se zmínit ještě o období Velké francouzské revoluce, ale knihovníci zde měli zhruba stejné úkoly jako v Itálii, v předchozí pasáži. Opravdu významnou událostí se však stalo založení Bibliografické kanceláře, která měla za úkol zhotovení souborného katalogu a všeobecné francouzské bibliografie (do roku 1794 bylo zpracováno zhruba 1,4 miliónu knihovních katalogizačních lístků). Samotný souborný katalog měl zahrnovat i přesné adresy domů, kde jsou knihy uloženy. Leč, nestalo se tak.

Zakládání veřejných knihoven bylo v Paříži časté – každý okrsek se mohl chlubit tou svou, často i více institucemi. Platy pro knihovníky plynuly ze státní pokladny. V roce 1794 bylo v celé Paříži napočítáno 555 veřejných knihoven.

2.3.2 Knihovny na území Spojených států amerických

Jako jedny z prvních knihoven se v několika málo amerických osadách ke konci 17. století objevily knihovny farní. Druhým typem se staly knihovny „spolkové“, kde se platil pouze roční poplatek. Právě tomuto období se práce věnuje v následující kapitole (č. 2) ve spojitosti s jednou z velevýznamných osobností dějin světového knihovnictví – Benjaminem Franklinem, zakladatelem Company of Philadelphia, jenž se zasloužil o založení prvních „veřejných“ knihoven na území USA (pouze pro movitější čtenáře), včítaje v to i jeho zájem o kulturu a vzdělání všeobecně.

¹ CEJPEK, Jiří, et al. Dějiny knihoven a knihovnictví. 2. dopl. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.

19. století můžeme jednoduše charakterizovat jako přechod od spolkových knihoven ke knihovnám veřejným, kde nebylo nutné platit jakékoliv poplatky (ať už to byly knihovny školní či městské – oboje později nazývané souhrnným názvem Free Public Libraries). Na rozdíl od Evropy, kde byla knihovna chápána jako instituce zejména pro studenty a vzdělané osobnosti, v USA často nahrazovala právě vzdělání nabyté ve škole – lidé si sem chodili číst a studovat ve svém volném čase, aby se zdokonalovali v literatuře, filozofii, fyzice a mnoha dalších oblastech vědění. Vznikly dokonce i knihovny putovní. Městečko, které nemělo vlastní knihovnu, bylo tedy odkázáno na tuto „půjčdnou knihovnu“.

Jako neobyčejně závažnou událost musíme uvést založení American Library Association (1876, ALA), jež měla za úkol sjednotit co možná nejpočetnější veřejnost (jak tu odbornou – knihovníky, nakladatele, informační pracovníky atd., tak i občany, kteří měli zájem na prosazení zkvalitnění služeb v knihovnách).

Kolem roku 1800 byla založena Kongresová knihovna, jejíž fond se rozrůstal hlavně díky zákonu o copyrightu, který stanovil zaslání dvou kopií každého výtisku, u něhož požádal autor o ochranu autorských práv. Dnes patří Library of Congress k největším na světě, zaměstnává kolem 5.000 lidí.

2.3.3 Dějiny českých a moravských knihoven do počátku 16. století

Převážná většina kulturní činnosti se vázala na církve, takže v tomto období znamená pro dějiny knihoven téměř vše rozvoj církevních knihoven. Díky mnichům, kteří se o knihovny zpravidla starali, můžeme i dnes rozpoznat, jaká kniha patřila do jaké knihovny, neboť většina klášterů měla svou vlastnickou poznámku (ať už šlo o monogram či o namalovaný znak).

Rozvoj kultury lze nejen symbolicky datovat vznikem pražského biskupství (po biskupu Dětmarovi usedl na biskupský stolec biskup Vojtěch) a založením dvou nejstarších mužských klášterů na našem území (Břevnovský klášter vznikl roku 993 a klášter ostrovský na ostrově sv. Kiliána roku 999). Tím se mj. zvýšil počet osob, které knihy množily opisy. S přibývajícými kláštery se rozšiřují řady knih, které jednotlivé kláštery vlastnily. První literární památku představuje legenda o sv. Václavovi, napsána asi kolem roku 1000. Z dalších unikátů se dochovaly

Vyšehradský kodex (korunovační evangeliář krále Vratislava, přibližně z roku 1080) a Kosmova kronika.

Ve 12. století se na našem území objevují první řeholní hnutí snažící se o obnovení mnišství, jež v té době upadalo. Roku 1115 byl založen benediktinský klášter v Kladrubech a roku 1140 klášter strahovský, spojený se jménem olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. Ostatní kláštery povětšinou vznikly z podnětu nových mnišských řádů (cisterciáci a premonstráti), povstavších zejména díky semknutí rytířských řádů. Leč tyto nové řády se pro šíření knižní kultury nestaly takovým požehnáním jako výše uvedení benediktýni. Existují samozřejmě i výjimky: kupříkladu díky cisterciáckému klášteru v Plasech se dochoval soupis knih, který *„obsahuje většinou obsahově relativně velmi starou literaturu, takže je oprávněná domněnka, že uvedený soupis obráží nejstarší či aspoň především staré jádro této knihovny, pravděpodobně ještě se zbytky výbavy mateřského kláštera.“*²

Pro rozvoj knihoven na našem území má velký význam vláda Jana Lucemburského a Karla IV., i když každý z nich k němu přispěl trochu jinak: Janovi se podařilo navázat vztahy s románskými zeměmi, díky kterým se k nám dostávalo mnoho vzdělanců, kteří pomáhali šíření zájmu o literaturu, zejména zahraniční, a Karel IV. nejen založením univerzity uspíšil rozvoj a zájem o vzdělání. Knihovny přestaly být záležitostí pouze církevní – se vznikem Univerzity Karlovy se knihy díky kolejním knihovnám staly dostupnými všem studentům. Fondy se rozšířily o knihy s tematikou právní, lékařskou, a historiografickou, ve většině psané latinsky.

Mnoho knihoven bylo zničeno v době husitských válek. Neznačená to však, že knihy byly ztraceny úplně – většina byla rozptýlena do různých koutů státu (ať už jako „zavazadlo“ některého mnicha či jako suvenýr husity z nižší vrstvy). I přes tyto boje zůstaly knihovny, které se střetu vyhnuly, a jejichž fondy se tudíž zachovaly kompletní (nebyly to pouze měšťanské knihovny, ale zejména církevní). Vynalezením knihtisku Johannesem Gutenbergem se velmi zjednodušilo získávání a výroba knih, on však z obavy před cechy písařů své knihy nepodepisoval; dokonce po nějakou dobu tento svůj objev tajil. Roku 1444 byla vytištěna první kniha (Sibylo proctví o posledním soudu). Netrvalo však dlouho a knihtisk se rozšířil do celé Evropy (jmenujme např. Basilej, Mohuč, Benátky, Augšpurk).

² CEJPEK, Jiří, et al. Dějiny knihoven a knihovnictví. 2. dopl. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.

v Čechách a na Moravě se dost liší – většina českých prvotisků je psána česky a patří k dílům domácích tvůrců, zatímco moravské prvotisky jsou psány převážně latinsky a vznikly prací cizích písařů, kteří na toto území přišli.

2.3.4 České a moravské knihovny do roku 1918

Období předbělohorské se nese ve znamení slábnoucího vlivu církve – počet mnichů klesá, starost o knihovny se stává čímsi přebytečným. Některé knižní fondy však zůstaly zachovány kompletní (např. knihovna na Malé Straně a ve Vyšším Brodě).

Zámecké a měšťanské knihovny v době humanismu můžeme charakterizovat díky knihovně Jana z Rabštejna či Bohuslava Hasištejnského. V tomto období roste i počet bibliofilů. Protože knih přibývalo, bylo třeba vymyslet, jak knihy co nejpraktičtěji ukládat – poprvé byly kladeny ořízkou dopředu.

Klášterní a zámecké knihovny v době pobělohorské už zaznamenávají jakousi renesanci klášterního života – neboť ho podporovali církve, panovníci i nová, na konfiskacích zbohatnuvší šlechta. Baroko se odráželo v architektuře knihoven, jejichž fond se orientoval zejména na filozofii, teologii, historii a právo, a hranice byly otevřeny řadě cizinců z celé Evropy, kteří se u nás natrvalo usazovali. Jako jednu z nejznámějších knihoven jmenujme tu v břevnovském klášteře, ač během válek utrpěla značné škody. Roku 1950 však byly menší klášterní knihovny zrušeny a jimi obstarávaný „poklad“ byl rozprodáván v antikvariátech.

V zámeckých knihovnách 17.-19. století opět převládá baroko a to nejen v sálovém řešení interiérů. Opět jmenujme pro ilustraci knihovnu mikulovskou, jejíž fond obsahuje slavná jména od dob Homéra až po renesanci a humanismus, se záběrem přes vědecké a umělecké obory.

Vývoj univerzitních a dalších vědeckých knihoven do roku 1918 se pojí se zavedením povinné školní docházky Marií Terezií a se zrušením klášterů Josefem II. Klementinum se reformuje jako jakási státní knihovna, jejímž prvním knihovníkem se stal Karel Rafael Ungar. On dal základ přestavbě knihovny a prosadil zavedení povinného výtisku (v Praze roku 1782). O 25 let později platil povinný výtisk pro celé

Čechy. Soukromá společnost nauk založená Dobrovským dala za vznik rozsáhlé knihovně skládající se z osobních knihoven jednotlivých členů, kdy do fondu vplynuly i cizojazyčné knihy a nesdažitelná literatura té doby (dnes je tato knihovna začleněna do základu AV ČR).

Veřejné půjčovny a čítárny knih a časopisů sídlily nejprve v jedné místnosti, kde se půjčovaly noviny, zábavná literatura a cizojazyčná literatura. O tyto půjčovny se starali knihkupci a nakladatelé, kteří usilovali nejen o prohloubení vzdělanosti, ale též doufali, že tak díky čtenářům pokvete jejich živnost. Avšak mezi léty 1770 až 1799 byly tyto půjčovny zakázány. O jejich plném životě však můžeme mluvit až od roku, 1811, kdy byly opět otevřeny.

Lidové knihovny v 19. století vznikaly z původně školních a hlavní roli zde sehrála iniciativa jednotlivců, kteří zde pracovali jako knihovníci a jako ředitelé. Uživatelé byli tehdy a měšťané.

2.3.5 Vývoj knihoven a knihovnictví v Československu

V Čechách bylo roku 1910 napočítáno 4 451 lidových knihoven, dalších 2 139 knihoven bylo budováno na spolkovém principu (knihovny určitého spolku). V roce 1918 se z knihoven spolkových staly veřejné. Na území Slovenska byla situace mnohem horší.

Díky veřejným knihovnám se lidé začali vzdělávat ve svém volném čase a jejich zájem o kulturní dění neustále rostl. Roku 1919 „přinesl“ zákon o veřejných knihovnách nařízení, že v každé obci má být zřízena veřejná či městská knihovna a hlavním orgánem má představovat knihovní rada. S tímto zákonem jsou spjata jména Zdeňka Václava Tobolky a Ladislava Jana Živného (chtěl dosáhnout vytvoření veřejné knihovny anglo-amerického typu).

Ministerstvo školství a národní osvěty bylo založeno roku 1921 a mělo spravovat i veřejné knihovny. Podle jeho nařízení musela mít každá obec nad 10 000 obyvatel knihovníka z povolání a knihy byly toho času půjčovány bezplatně, neboť veškeré finance získávala knihovna od obce. Postupem času ale začaly být knihovny využívány spíše jako místnost k odpočinku a ohřátí se, tudíž od roku 1929 obce přestaly knihovny finančně podporovat.

Během 2. světové války byly tyto knihovny uzavřeny a podrobeny cenzuře, po válce se pokoušely obnovit svou činnost a navázat tak na 1. knihovnický zákon, ale příchod nového režimu přeměnil osvětovou funkci knihoven spíše na ideologickou propagaci.

Zákon o jednotné soustavě knihoven z roku 1959 rozdělil odborné a veřejné knihovny, ale zároveň spojil knihovny do jedné centralizované a pevně hierarchické sítě (meziknihovní výpůjční služba mezi NK a ostatními městskými knihovnami ulehčila mnohým čtenářům náročné shánění knih po ostatních institucích). Vznikla i soustava VTEI (vědecké, technické a ekonomické informace), která se ale během 90. let rozpadla.

Všechny knihovny byly evidovány u výkonného orgánu a v každé obci byla okresním národním výborem pod ministerstvem školství zřízena ústřední knihovnická rada, jejíž pracovníci museli mít politickou i odbornou kvalifikaci. Zákon oficiálně platil až do roku 2000, ale už od listopadu 1989 se nepoužíval.

Dějiny knihoven na našem území reprezentují neobyčejně přitažlivé téma a jistě by se daly rozepsat na mnoho stránek, ale k nástinu vývoje knihovnictví považuji tento rozsah za dostatečný. Kapitola o dějinách by dle mé představy neměla délkou zastínit kapitulu hlavní – osobnosti českého a světového knihovnictví, proto má část o dějinách za úkol pouze nastínit události, které se staly na samém počátku vývoje této vědy a které také ovlivnily současné knihovnictví nejen na našem území. Podkapitola o vývoji právě na našem území je nejdelší, protože si dle mého názoru zaslouží největší pozornost.

3 Osobnosti českého a světového knihovnictví

Výběr těchto osobností vychází z vlastního zadání bakalářské práce – tato kapitola má popisovat knihovníky, kteří se touto profesí živilo po určitou, často velmi krátkou část života a až na dva (dvě) nebylo knihovnické povolání tím hlavním oborem, jemuž se věnovali a v němž se proslavili. Ať už šlo o zaměstnání stálá či krátkodobá, mělo na jejich uměleckou tvorbu samotné prostředí knihovny velmi

zásadní vliv (díky například přístupu k dobové literatuře, dennímu tisku, kontaktu se vzdělanými lidmi apod.).

Kapitolu jsem rozdělila podle předcházející části bakalářské práce – dle chronologického a místopisného hlediska, čili první část je věnována autorům světovým a ta druhá se zabývá českými osobnostmi.

3.1 Osobnosti světového knihovnictví

3.1.1 Kallimachos z Kyrény

310/305 - 240 před Kristem

Kallimachos, řecký básník, kritik a učenec působící v alexandrijské knihovně, se narodil mezi léty 310 až 305 před Kristem v řecké kolonii Cyrenia, na území dnešní Libye, do prominentní rodiny (matka Mesatma a otec Battus – prý potomek prvního řeckého krále Cyrenie). Po výchově a vzdělání získaném v Athénách, kam byl jako malý chlapec poslán, se po návratu do Kyrény přestěhoval do Alexandrie. Díky postavení rodičů se pohyboval v lepší společnosti a jednoho dne ho otec představil egyptskému králi Ptolemaiovi II., jenž ho okamžitě přijal ke svému dvoru. Stal se členem Museionu, jakési akademie umění a vědy, kterou založil Ptolemaios I. Později se stal Kallimachos ředitelem knihovny Museionu.

Úplně prvním v řeckém světě, kdo se snažil knihovní fondy uspořádat, byl Aristoteles. Jeho snaha byla však definitivně zničena nástupem Ptolemaiovců. Ti založili alexandrijskou knihovnu a údajně byli i velmi blízko dosažení získat většinu řecky psaných knih.

Alexandrijská knihovna byla nejdůležitější institucí svého druhu v celé helénistické kultuře a obsahovala největší sbírku textů. Jejím prvním ředitelem se stal Zenothodos (už on se pokusil o jakýsi soupis svitků, ale stihl zpracovat pouze knihy získané pro muzeum). Do různých koutů řeckého světa byli vysláni znalci, kteří měli nakoupit knihy a dopravit je do Alexandrie. Kdykoliv připlula do přístavu loď se zásilkou knih, všechny knihy byly přepisovány a originál šel do knihovny (občas byl ale poslán zpět majiteli).

Fond alexandrijské knihovny sestával ze dvou samostatných částí – v té větší byly knihy z královského paláce (téměř půl milionu svitků), menší část, detašovaná v chrámu bohyně Serapis, čítala necelých čtyřicet tisíc svitků. Rozlohou nebyla příliš rozsáhlá (pro představu například Homérovy eposy Ílias a Odyssea byly rozepsány na přibližně 24 svitků). Dohromady fond obnášel asi 120 knih.

Kallimachos byl pověřen vytvořením katalogu, který by umožňoval přehled nad celým fondem. Pinakes, jak se první „souborný“ katalog jmenuje, obsahoval seznam řeckých autorů (řazených dle abecedy) spolu s jejich díly, bibliografickými informacemi a literárním kontextem. Pro lepší přehled vymyslel přehlednou tabulku s několika třídami, do nichž spadali spisovatelé rozdělení dle toho, zda působili jako rétoři, tragédi, autoři komedií, lyričtí básníci, historikové, lékaři, matematici či se zabývali právem nebo přírodními vědami.

I pozdější generace vědců využívala Pinakes jako hlavní zdroj pro získání informací o jednotlivých spisovatelích archaického, klasického i raně helénistického období.

Kallimachova tvorba proslula díky krátkým básním a epigramům. Kallimachos zastával názor, že epos je příliš dlouhý, než aby čtenáře dokázal zaujmout, jeho student Apollonios z Rhodu zastával však názor opačný. Dokonce se kvůli tomu spolu prý celých třicet let přeli. Historikové tvrdí, že Ptolemaios II. nikdy nenabídl Kallimachovi pozici ředitele knihovny. Nabídl ji právě Apolloniovi. I tento spor prý jejich sváru ohledně epiky moc nepomohl.

. Vědec Rudolf Blum, který se alexandrijskou knihovnou do hloubky zabýval, tvrdí, že ve své době zastávala úlohu jakési řecké národní knihovny a Kallimachův katalog Pinakes reprezentoval hodnotu řecké národní bibliografie.

Kallimachos zemřel roku 240 před Kristem.

„Mega biblion, mega kakon.“ (Mnoho spisů rovná se mnoho starostí.)

3.1.2 Gottfried Leibniz

1. červen 1646 – 14. listopad 1716

Gottfried Wilhelm Leibniz se narodil 1. června 1646 v saském Lipsku. Otec byl profesorem filozofie, ale zemřel, když bylo Gottfriedovi necelých sedm let. V té době byl přijat do školy a už ve třinácti letech se zajímá o filozofii – konkrétně o Aristotela. O dva roky později už nastoupil na lipskou univerzitu (studoval zde filozofii, matematiku, rétoriku, latinu, řečtinu a hebrejštinu), kde prospíval s vyznamenáním. V sedmnácti letech získal titul bakaláře a ve dvaceti se stal doktorem práv, ten však obdržel na univerzitě v nedalekém Altdorfu. Zde mu dokonce nabídli profesuru – Leibniz se ale rozhodl, že nebude pokračovat v akademické kariéře.

Během několika let vystřídal ve svém životě a práci mnoho míst, věnoval se několika projektům (vědeckým, politickým i literárním). Jeho snem byla idea míru mezi Svatou říší římskou a jejími sousedy spolu se založením nové křesťanské teologie, která by umožnila katolíkům a protestantům ocitnout se na nové, harmoničtější teologické rovině. Prvním místem, které dlouhodoběji zastával, byla pozice tajemníka pro společnost alchymistů v Norimberku. Zde se počal jeho hlubší zájem o alchymii. V módní konjunkci zájmu o filozofii i přírodní vědy např. věřil, že nově objevený fosfor by mohl znamenat jeden z klíčů k pochopení filozofie (po nějakém čase ale uznal tuto teorii za scestnou).

V roce 1676 byl Leibniz vévodou Johannem Fridrichem povolán do Hannoveru jako kurfiřtský knihovník a dvorní rádce (jeho cesta z Paříže, kde v té době žil, do Hannoveru trvala poměrně dlouho, neboť se rozhodl, že projíždějící končiny pozná – vydal se do Nizozemska, navštívil Haag, kde strávil dokonce celý měsíc u filozofa Barucha Spinozy). V Hannoveru, kde žil až do své smrti, dostal za úkol sestavit obsáhlé dějiny hannoverské dynastie. Na půdě knihovny byla ale jeho činnost mnohem obsáhlejší. Postaral se o to, aby ve fondu nechyběly knihy týkající se např. hospodářství, rozličných konstrukcí (sám vymyslel počítačí stroj) i jiných specializovaných oborů. Získal zde i mnoho času na psaní vlastních prací, na promýšlení a tvorbu svého filozofického díla. Podnikl i několik diplomatických cest – jeho služby se ale netýkaly pouze státnických úkolů. Měl se postarat i o vylepšení pověsti dvora, pro který pracoval. „*Hannoverská knihovna chová jeho dopisy s více než tisícem různých osob. Pro tuto mnohostrannost nedostal se k tomu, aby myšlenky své spracoval soustavně, napsav mimo větší Nouveaux essais... a Théodicée jenom menší rozpravy a články pro vědecké časopisy...*“³

Jako knihovník zastával i funkci archiváře a staral se i o technické věci, týkající se knihovny. Měl dohlížet i na přemístění vévodovy knihovny z jeho paláce na předměstí do domu v centru Hannoveru. Díky jeho podnětu byla roku 1700 založena berlínská Akademie věd a Leibniz se stal jejím prvním předsedou.

Jako velmi pozoruhodný se ukázal Leibnizův vynález výše zmiňovaného počítačího stroje, který svým způsobem předběhl svou dobu. Ve stroji se nacházely čepy s různou dobou otáčení, jež se používaly až do vynálezu mechanických kalkulaček.

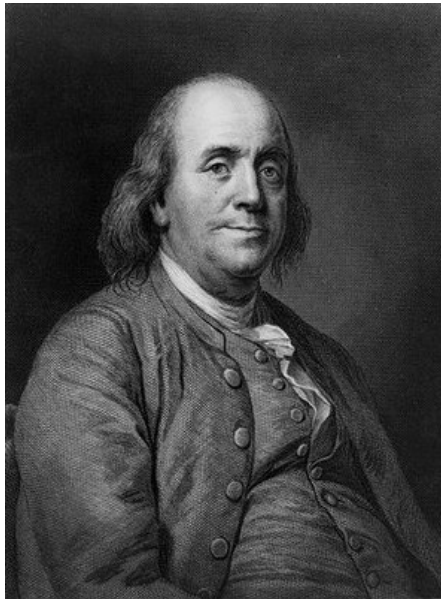
Jako filosof zpočátku navazoval na Descarta. Základním pojmem, který používal, byla monáda („...*organismy jsou skupiny monad, z nichž jedna, duše, jest vládnoucí, ostatní monady tvoří její tělo. Vládnoucí monada vyniká nad ostatní větší zřetelností představ...*“).⁴

³ Ottův slovník naučný. Díl XV (Krajčij – Ligustrum). s. 806 – 809, heslo Leibniz

„Si Deus est, unde malum? Si non est, unde bonum?“ (Jestliže je Bůh, odkud je zlo? Jestliže není, odkud je dobro?)

Gottfried Leibniz

3.1.3 Benjamin Franklin

17. leden 1706 – 17. duben 1790

Benjamin Franklin se narodil 17. ledna 1706 v Bostonu, v tehdy ještě britské americké osadě Massachusetts, jako desáté ze sedmnácti dětí. Ben byl velmi nadaným dítětem, naučil se velmi rychle číst a psát, ale i tak musel ve dvanácti letech skončit školu a otec ho spolu s Benjaminovým bratrem poslal vyučit se tiskařem. Díky této příležitosti měl Franklin dost času na sebevzdělání a četbu beletrie. Tiskařský lis mu napomohl k první „publikační činnosti“, kterou se stal tisk jeho vlastního týdeníku.

Přestěhoval se do Philadelphie a jako tiskaři se mu zde velmi dařilo. Sám tehdejší guvernér si jeho umu všiml a poslal ho do Anglie, aby nabyl nových zkušeností. Roku 1730 dosáhl Franklin se svým tiskařstvím monopolního postavení.

Napsal mnoho filozofických i různých jiných textů, které jsou čteny dodnes (jmenujme např. Vztah ke vzdělání v mládí, Experimenty a pozorování elektřiny, Pátrání v přírodě, Nezbytnost papírové měny atd.). Výsledky jeho bádání v oblasti fyziky se studenti učí dodnes.

⁴ Ottův slovník naučný. Díl XV (Krajčij – Ligustrum). s. 806 – 809, heslo Leibniz

Nemůžeme opomenout Franklinovu angažovanost v politice. Benjamin Franklin se stal rovněž významným diplomatem a státníkem. Měl podíl na založení první univerzity v Pensylvánii v roce 1742 a první městské nemocnice na území USA. Politickou činností se zabýval velmi aktivně, byl jedním ze zakladatelů USA, signatářem *Deklarace nezávislosti* (1776) a Ústavy Spojených států, bojoval proti otrokářství. Roku 1775 uzavřel ve Francii jako vyslanec vzbouřených amerických osad dohodu o pomoci mladému státu, která zajistila materiální pomoc v boji za nezávislost. Po návratu se stal senátorem za Pensylvánii.

Narazíme-li někde na jeho jméno, pojí se většinou s jeho rolemi amerického státníka, diplomata, vydavatele, přírodovědce a spisovatele. Pro knihovnickou veřejnost ale platí zejména za jednoho ze zakladatelských členů Library Company of Philadelphia.

Tato společnost vznikla roku 1731 a zasloužila se o založení první americké výpůjční knihovny. Lze se však dočíst, že tato knihovna plnila i úlohu předchůdce volné veřejné knihovny. Ač Franklin působil v knihovně Společnosti jako knihovník jen velmi krátkou dobu (od prosince 1733 do března 1734), vzhledem k významu jeho působení stojí taková činnost za zmínku.

Chceme-li však nalézt jakýkoli odkaz na Franklinovo knihovnické angažmá, nepodaří se nám to – jeho ostatní aktivity tuto epizodu pohlcují.

Benjamin Franklin si přesto vysloužil neoficiální, čestný titul „Mother of all North American Subscription Libraries“ čili Matku všech severoamerických výpůjčních knihoven.

A nyní k samotné knihovně... Pár přátel se usneslo, že by považovali za příhodné zpřístupnit dalším přátelům své soukromé knihovny. Nejprve v ní byly ukládány pouze knihy zakladatelů a členů společnosti, ale fond zůstával nepočtený. Rozhodli se tedy, že by mohli knihovnu otevřít i obecné veřejnosti. Každý čtenář měl platit poplatky, za něž by knihovna nakupovala nové knihy a vyplácela z nich i zaměstnance. Právě tato idea se stala podnětem k založení Library Company of Philadelphia roku 1731. První knihovník této veřejné knihovny byl přijat o rok později, 1732. Jmenoval se Louis Timothee.

Původně se knihy uchovávaly v bytech knihovníků, ale roku 1739 byl fond přemístěn do druhého podlaží budovy zvané State House of Pennsylvania, dnes

známé jako Independence Hall. Až po několika desetiletích byla postavena samostatná budova sloužící jako knihovna. Library Company byla úspěšná a dlouho neměla konkurenci. Do své sbírky se jí dařilo získávat další a další knihy, dnes již nevyčísitelné hodnoty. Mezi dárce patřil i bibliofil James Logan (známý mezi svými vrstevníky jako "The best Judge of Books in these parts", neboť působil jako znalec knih, jehož názor respektovali i vzdělanci té doby), jenž přispěl do Library Company of Philadelphia svou soukromou sbírkou, která obsahovala více než 3000 knih.

Library Company of Philadelphia v současné době představuje jednu z velkých vědecko-výzkumných knihoven, čítá kolem půl milionu vzácných knih a brožur a uchovává více než 160 000 rukopisů a 75 000 grafických položek.

Franklin zemřel 17. dubna 1790, ve věku 84 let. Jeho pohřbu se zúčastnilo přes 20 000 lidí. Roku 1728, ve věku 22 let, napsal Franklin slova, jež dnes historici považují za jakýsi svérázný epitaf, který ale tímto způsobem nebyl použit (přibližně přeloženo):

„Tělo Benjaminu Franklina, tiskaře, stejně jako obal staré knihy, jenž bývá potrháný, jako písmo, které bývá pozlacené, to tělo leží tady a je pouhou potravou pro červy. Ale práce nesmí být úplně zapomenuta: neboť se stane, jak on věřil, že se objeví znovu, v nové a dokonalejší verzi, opravena a pozměněna autorem...“

3.1.4 David Hume

26. duben 1711 – 25. srpen 1776

Slavný anglický filozof se narodil 26. dubna 1711 v Edinburghu v chudé rodině.

Více než studium práv, kterému se měl věnovat, ho přitahovalo spíše studium filozofie. Přestěhování se do Francie, kde se filozofii mohl věnovat zevrubněji, mu poskytlo mnoho podnětů k sepsání prvního filozofického díla (**A Treatise on Human Nature**). Nedosáhl s ním však takového úspěchu, jaký očekával. To se mu povedlo až s dílem dalším, **Essays moral, political and literary**.

Humeovým nejznámějším filozofickým spisem zůstává ale bezpochyby **Essay concerning human understanding**, který napsal v Londýně roku 1748. Zpočátku neměl ani tento spis velký úspěch, což však Davida Humea neodradilo od napsání další části, patřící k tomuto dílu.

Roku 1752 přijal místo knihovníka advokátní komory při Právnické fakultě University of Edinburghu (Advocates' Library), kde si sice nevydělal mnoho peněz, knihovna mu však umožnila přístup k neuvěřitelnému množství literatury, kterou mohl využít i ke své tvorbě.

Během svého působení na půdě knihovny si osvojil mnoho vynikajících zkušeností, jež ho inspirovaly při kompozici dalšího ze svých esejí. Získal zde mnoho času na studium historie a díky znamenitým podkladům, které si v knihovně dohledal, sepsal známé dílo Dějiny Anglie. Tímto dílem dosáhl kýženého úspěchu, na nějž čekal během celé své tvorby. Dějiny Anglie obnášely šest dílů a vzápětí se staly bestsellerem.

Byl si velmi dobře vědom toho, že knihovnická profese znamená pro jeho práci nedocenitelný zdroj. Téma anglických, resp. britských dějin ovlivnilo hodnotu knihovního fondu, jenž se začal rozrůstat, se specifickou orientací na zmíněný obor. Nákup knih pouze tohoto zaměření se ale fakultě přestal líbit, a tak její vedení některé díly **History of England** ostentativně přehlédlo a záměrně je pro knihovnu neobjednalo, neboť prý obsahovaly nevhodně napsané pasáže. Humea to velmi rozzlobilo, ale nemohl s tím nic dělat. V časech, kdy ještě neměl Dějiny dopsané a kdy byl na svém zaměstnání existenčně závislý, si nemohl dovolit luxus nějakého gesta či protestu.

Když roku 1757 dílo dokončil, dal výpověď a k profesi knihovníka se už nikdy nevrátil.

3.1.5 Marcel Proust

10. květen 1871 – 18. listopad 1922

Valentin Louis Georges Eugène Marcel Proust se narodil 10. května 1871 v zámožné měšťanské rodině v Auteuil, jižní části Paříže (matka pocházela ze vzdělané židovské rodiny, krátce se pokoušela o úspěch jako spisovatelka, otec byl uznávaný patolog a epidemiolog, autor mnoha článků o choleře, jež v té době řádila v Asii i v Evropě). Vyrůstal v době pro Francii velmi těžké (několik měsíců před Proustovým narozením byl podepsán Frankfurtský mír, jenž měla formálně potvrdit konec prusko-francouzské války, v níž Francie Napoleona III. utrpěla katastrofální porážku), jeho dětství a mládí se tedy odehrávalo v časech nelehkých počátků francouzské Třetí republiky.

V devíti letech Prousta přepadl první astmatický záchvat, proto se rodina dohodla, že bude vzděláván a vychováván doma. Prázdniny trávil na venkově. I do tohoto prostředí se vrací ve svém světoznámém díle Hledání ztraceného času.

Kvůli nalomenému zdraví nemohl nastoupit povinnou vojenskou službu ne déle než na rok. Jako mladý muž měl pověst snoba. Po celou dobu studií, pokud mu dovoľovalo zdraví, žil Proust intenzivním společenským životem, studoval práva a v roce 1893 získal titul bakaláře. Když studia dokončil, stal se profesorem na lékařské fakultě v Paříži.

S matkou ho pojil velmi vřelý vztah, zůstávala vždy jeho spolehlivou záštitou, na přání podstatně věcnějšího otce ale musel nastoupit v létě roku 1896 jako dobrovolný knihovník v Bibliothèque Mazarine. Osobní knihovna kardinála Mazanina byla otevřena vzdělané veřejnosti roku 1643 a stala se tak první veřejnou knihovnou ve Francii. Gabriel Naudé si vzal na starost dohled nad knihovnou, což bylo velmi

důležité. Kolem roku 1652 čítala knihovna asi 40 000 položek. Mazanin se rozhodl, že se jeho knihovna stane součástí budoucí školy, kam budou docházet jeho potomci.

Fond se rozrůstal spolu se stoupajícím počtem zabavených knih z klášterů v době Velké francouzské revoluce, neboť většina končila právě v jeho knihovně.

Zaměstnání knihovníka bylo spíše formálního rázu, Proustovi tak zůstávalo dost času pro literární tvorbu. Kromě toho podnikal cesty do ciziny, navštívil Itálii a Nizozemsko. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nakonec poměrně záhy podal v knihovně výpověď a až do své smrti žil s rodiči.

Proust byl slavný francouzský spisovatel, esejista a kritik. Zemřel 18. listopadu 1922 a jeho tělo odpočívá na hřbitově Père Lachaise.

Na závěr této podkapitoly bych chtěla udělat výjimku ve výběru významných osobností světového knihovnictví. Ano, v úvodu je zmiňováno, že budu psát o knihovnicích a knihovnicích, kteří se touto profesí živilí spíše „jaksi mimochodem“, ale velmi mě zaujaly dvě ženy, které se knihovnictvím živily nejen „na plný úvazek“, ale pro které se tato práce stala vskutku posláním: Nancy Pearl je pro americké a vůbec světové knihovnictví natolik významná, že si její osoba zaslouží jednu část mé práce.

3.1.6 Nancy Pearl

***12. leden 1945 - ***

Nancy Pearl se narodila 12. ledna 1945 v Detroitu. Už jako malé dítě často a ráda

navštěvovala místní knihovnu a tato léta se nakonec ukázala jako zásadní při výběru povolání. Již v deseti letech projevila přání stát se dětskou knihovnicí v detroitské veřejné knihovně. V mládí studovala a získala titul magistra na University of Michigan (Library science) a nakonec se opravdu stala dětskou knihovnicí ve svém rodném Detroitu.

Přestěhovala se do Oklahoma City, kde pracovala v nezávislém knihkupectví, a posléze působila v knihovně ve městě Tulsa.

Díky Nancyinu kolegovi (stal se náměstkem ředitele veřejné knihovny v Seattlu), s kterým v této knihovně pracovala, jí bylo nabídnuto místo ve veřejné knihovně v Seattlu. Tam také na čtyři roky, bez rodiny, odjela (manžel za ní přijel, až když dosáhl důchodového věku).

Lidé ji začali obdivovat, jako knihovnici ji vyhledávali při každé návštěvě knihovny. Knihy a četbu vůbec propagovala i prostřednictvím rozhlasu. Později se stala výkonnou ředitelkou systému, jenž spravoval knihy washingtonského centra. Také vyučovala na University of Washington. Ve své výuce se zabývala například tím, jak mají knihovníci pracovat s různými literárními žánry a jak se mají chovat k lidem.

Její úspěch spočíval hlavně v tom, že chápala čtenáře jako rovnocenného partnera. Snažila se zájemcům ukázat, že jejich výběr knihy je „v podstatě“ správný, čímž je znamenitě motivovala. Jak sama tvrdila: nejdůležitější je, aby čtenáře kniha bavila. Pokud se tak nestane, čtenář knihu odloží.

Ve svých knihách Nancy Pearl doporučuje na 3400 titulů. V jednom ze svých projektů projevila zájem o „knižní gramotnost“ a o vzestup její úrovně v rámci seattleské komunity. Projekt byl nazván "**If All of Seattle Read the Same Book**" (*Když všichni v Seattlu přečtou stejnou knihu*) a dosáhla s ním velkého úspěchu. I nadále se objevují akce, jež osnují pokračovatelé Pearlové (např. projekt One city, one book).

Díky svým znalostem oboru začala publikovat knihy o knihách. Jak sama říká (volně přeloženo): *„Musíme nyní vyvážit tři důležité funkce knihovny jako celku: nabídnout přístup k informacím, které poskytnou lidem vzdělání, pomohou v pochopení knih a materiálů určeným k rekreačnímu čtení a vzdělávání. A nabídnout kvalitní programy pro naše patrony. Vzděláváme lidi v knihovnicko-*

informačních školách jak vytvořit webové stránky, ale neučíme je, jak doporučit čtenáři knihu, když za nimi přijde s prosbou: poradte mi, prosím, něco dobrého ke čtení.“

Nancy Pearl je tvář American Library Association a získala též řadu ocenění. Její recenze knih vycházejí v Seattle Times, Booklistu, v knihovnickém věstníku a lze je poslouchat na rozhlasových stanicích v Seattlu a v Tulse.

S dovolením zde použiji část rozhovoru, který Nancy Pearl poskytla serveru Abeboooks.com.

Co by měly americké knihovny dělat, aby podpořily gramotnost?

N. P.: Knihovny potřebují zdůraznit fakt, že čtení není jenom dovednost nutná k přežití, ale jde o činnost, z níž má mít člověk radost. Na tu člověk často zapomíná na úkor nutnosti informační gramotnosti. Nejlepším způsobem, jak podpořit gramotnost, je ukázat lidem, jak se jejich život díky knihám, které četli, stává bohatším. Ať už čtou romány, básně, záhady, sci-fi, fantasy... Když se mě po vydání nového Harryho Pottera ptali, co by měla kniha dětem dát, odpověděla jsem: Čistou radost přece.

Jak by měly knihovny a knižní průmysl pracovat dohromady?

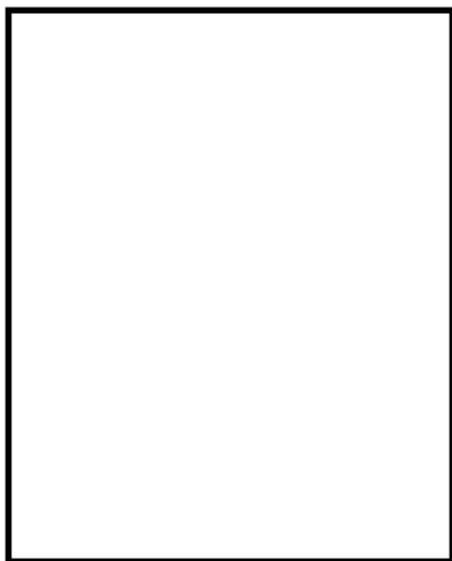
N.P.: Myslím, že obecně knihovny a knižní průmysl spolupracují dobře, ale přeji si, aby více vydavatelů pochopilo, že knihovny jsou výborným prostorem pro samotné autory, a myslím, že by knihovny měly pořádat více návštěv samotných autorů. I já jsem při psaní své knihy Book Lust navštěvovala akce, které častěji pořádají spíše knihovny než knihkupectví. Nevím o žádné knihovně, jež by neumožnila, aby byly veškeré spisovatelovy knihy vyprodány během autorského čtení, či aby nespocovala s místním knihkupectvím...

Myslíte si, že mají knihovníci špatnou pověst?

N.P.: Ne, myslím si, že drtivá většina lidí má opravdu ráda své knihovníky. Nemyslím si však, že vždy odvádíme tak dobrou práci, jakou bychom měli odvádět jako jedni z hlavních „podnětů“ pro návštěvu veřejných knihoven. Knihovna představuje opravdu zásadní zdroj – stejně jako např. policie či hasiči. Je to snad poslední skutečně demokratická instituce v naší společnosti – místo, kde si všichni, bez ohledu na věk, rasu, ekonomickou úroveň, etnický původ, sexuální orientaci, mohou půjčit knihu, využít služeb knihovny.⁵

3.2 Osobnosti českého knihovnictví

3.2.1 Klára Špecingrová

9. březen 1860 – 27. duben 1918

Klára Špecingrová, první česká knihovnice

Důvod výběru této dámy je zřejmý – mezi léty 1874 a 1887 působila jako knihovnice v Náprstkově knihovně. Stala se jednou z prvních

⁵ Exclusive Interview With Nancy Pearl. *AbeBooks.com* [online], 1996-2009 [cit. 2009-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.abebooks.com/docs/authors-corner/nancy-pearl.shtml>>.

žen, která se živila touto profesí a jako knihovnice byla velmi uznávána, proto se o ní nelze nezmínit.

Ve druhé polovině 19. století patřila Náprstkova knihovna k nejvýznamnějším v Praze. Byla soukromou knihovnou, jež se ale otvírala i pro širší okruh čtenářů. Orientovala se spíše osvětově a demokraticky, stejně jako většina soukromých knihoven buditelů té doby. Její činnost a skladbu ovlivňovala i kulturní činnost Vojty Náprstka. Představovala v té době jakési centrum české vědy a kultury.

Klára Špecingrová byla i spisovatelkou a překladatelkou z angličtiny a z ruštiny, jak se lze dočíst v Ottově slovníku naučném. Její obdivuhodná práce se ve slovnících diferencuje do tří oblastí: knihovnická praxe, činnost bibliografická a překladatelská.

„S rodinou Vojty Náprstka byla spojena nejen prací v knihovně, ale i svým vlastním životním osudem. Narozena v roce 1860 ve Zvoleněvsi, v sedmi letech ztratila otce a za čtyři roky i matku. Jako dvanáctiletá dívka odešla počátkem roku 1872 do Prahy, kde byla uvedena jako sirotek do Amerického klubu dam a přijata na vychování Vojtou Náprstkem a jeho matkou.“⁶

Právě pod vlivem Vojty Náprstka se začala učit cizí jazyky (francouzštinu, němčinu, angličtinu, ruštinu) a velmi rychle vystudovala průmyslové oddělení Obchodní a průmyslové dívčí školy Ženského výrobního českého spolku. Už roku 1874 začala pracovat u Vojty Náprstka v knihovně. Z počátečních úkolů hlídat čtenáře a být jim nápomocná se její „pravomoce“ začaly velmi rychle rozšiřovat. Ještě před ukončením studia dokonce vydala i své samostatné bibliografické práce.

A právě díky její výše zmiňovaným zručnostem v cizích jazycích, velmi slušné orientaci v evropské literatuře a kontaktu se soudobými spisovateli jí byla nabídnuta práce překladatelská.

Kvůli svatbě a následným povinnostem (roku 1887) ale její práce v knihovně skončila a tvůrčí práci se věnovala pouze ve volných chvílích. I tak se však nadále zabývala světovou kulturou a později byla jmenována kurátorkou Náprstkova českého průmyslového muzea.

⁶ SPUNAROVÁ, Tatjana. První česká knihovnice. *Sborník národního muzea v Praze*. 1983, č. 4, s. 203-221.

O velmi rozsáhlý fond (dle katalogu, který sestavil předchozí knihovník, čítal fond v roce 1872 3 402 děl a 3 864 svazků českých děl a bohemik) bylo nutné se soustavně starat. Z Kláry Špecingrové se po dostudování stala knihovnice na plný úvazek – trávila v knihovně celé dny.

Její hlavní úkol představovalo zpracování nově získaných knih čili vytváření přírůstkového seznamu, oficiálně vedeného od roku 1878, kde byla zaznamenávána i cena a způsob získání jednotlivých knih.

Další seznam knih obsahoval vypsané signatury, skládající se z čísla regálu (znázorněno římskou číslicí), označení police (psaná velkým písmenem) a pořadí na polici (uvedeno arabskou číslicí).

V jiné oblasti své bibliografické práce sestavila seznam místopisných článků uveřejňovaných v časopisech, jehož základ vznikl na půdě Náprstkovy knihovny pod názvem „Seznam článků z vlastivědy Čech, Moravy a Slezska, obsažených v časopisech českých od r. 1801 do 1885“.

Klára Špecingrová se významně podílela i na vybudování abecedního autorského lístkového katalogu, inspirovaného praxí německých katalogů. Ten ale sloužil pouze pro potřebu vnitřní, nikoli čtenářům. Ještě než knihovnu opustila, uspořádala dvousvazkový souborný seznam českých knih Náprstkovy knihovny. Dokončení se datuje rokem 1892, kdy už Klára v knihovně nepracovala.

„Činnost Kláry Špecingrové jako knihovnice Náprstkovy knihovny byla mnohostranná a rozsahem i požadavky náročná. Vzhledem k obsahovému typu fondů, které měly všeobecně vzdělávací charakter se zaměřením na obory Náprstkova zájmu (z humanitních věd filosofie, pedagogika, filologie, historie, stát, právo, z přírodních matematika, astronomie, fyzika, chemie, zoologie, botanika, mineralogie) a které se hlavně po r. 1873 zaměřily na určité okruhy (ženská otázka, historie, zeměpis, literatura o Číně a Japonsku), bylo nutné, aby knihovník měl všestranné znalosti knihovnické...“⁷ A to ona opravdu měla.

⁷ SPUNAROVÁ, Tatjana. První česká knihovnice. *Sborník národního muzea v Praze*. 1983, č. 4, s. 203-221.

Klára Špecingrová – Baušová zemřela 27. dubna 1918.

3.2.2 Alois Mrštík

14. říjen 1861 – 24. únor 1925

Tento muž, proslulý spisovatel, se narodil 14.10.1861 v Jimramově jako jeden ze čtyř synů (Norbert, František, Vilém, Alois).

Vystudoval učitelský ústav a několik let po absolvování nastoupil jako učitel. Místa se střídala, ale stále se pohyboval v oblasti jižní Moravy.

V málokteré literatuře, která je věnována Mrštíkovi, se uvádí, čím se živil. Nejen že ho knihovnická práce velmi přitahovala, dokonce se snažil ji i šířit. Jeho láska k četbě byla opravdu neobyčejně hluboká.

V Divákách, které už byly zmiňovány výše, založil roku 1893 veřejnou knihovnu ještě před vydáním knihovnického zákona. Již rok na to její práh překročil první čtenář. Kdo jiný se mohl stát knihovníkem než samotný Mrštík? Tuto profesi zastával celých šestnáct let (jak sám píše: „*Obecní veřejná knihovna byla založena roku 1893*

správce školy Aloisem Mrštíkem za vydatného přispění zemřelého pana faráře P. Josefa Vally. Téhož roku dostalo se knihovně daru deset zlatých od pana Karla svobodného pána z Levetzowů, velkostatkáře diváckého, pak deset zlatých od Terezie Langové (známé postavy z Roku na vsi – pozn. aut.), od občana pana Martina Klimeše pět zlatých, za kteréžto obnosy zakoupeny další knihy a nevázané dány na vyvázání. Rokem následujícím darovala několik knih nakladatelská firma F. Šimáček v Praze. V roce 1894 knihovnu tuto, čítající 208 svazků, odevzdal správce školy Alois Mrštík v majetek obce, což protokolárně bylo obecním výborem přijato. Současně daroval Obecní výbor dosud zachovalou opravenou starou skříň na uschování knih. Ve správu knihovny uvázal se prozatím správce školy a skříň s knihami umístil v učárně chlapecké školy.⁴⁸

Zhruba polovinu fondu daroval knihovně sám Mrštík (některé práce napsal sám a knihovně je pochopitelně věnoval – měly sloužit jako motivace k sebevzdělávání vesničanů, např. tyto tituly: Nové zahradnictví, Hospodářská kniha, Život zvířat, Oběti pověr, Základové hospodářství, Úvod do zdravovědy, Vypravování dějin domácích, Základy blahobytu, Prostonárodní léky, Antologie české literatury, O povětrnosti, Hospodářské knihy, Základy ruského jazyka, Čtení o pěti smyslech člověka, Almanach praktického člověka, Vznik a zrušení roboty...). Pokud budeme jmenovat alespoň některé beletristické autory, kteří byli v této knihovně zastoupeni, uveďme např. tyto: Jules Verne, Karolína Světlá, Sofie Podlipská, Alois Jirásek, Václav Beneš Třebízský, Alexandr Sergejevič Puškin.

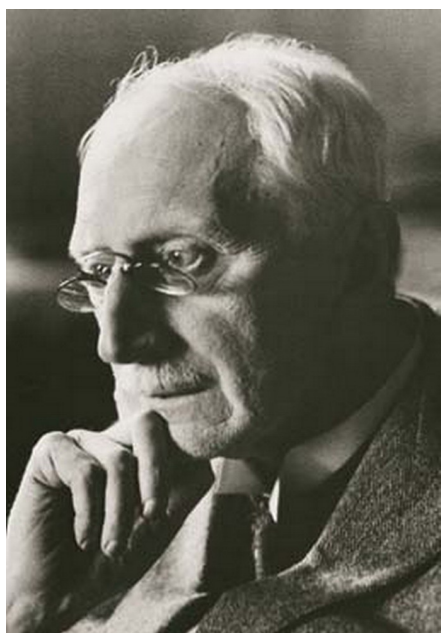
Hlavní jeho myšlenkou i tužbou se stalo vzdělávání vesnického lidu – snažil se v lidech probudit zájem o literaturu světovou a o celkové dění „okolo“.

Jeho literární prvotinou byla sbírka črt a povídek Dobré duše z roku 1893. Vrchol jeho díla představuje drama Maryša, vzniklé ve spolupráci s bratrem Vilémem. Její námět si Alois přivezl z Těšan a původně zamýšlel zpracovat ho jako román, ale Vilém jej přesvědčil o dramatické podobě tohoto příběhu. Bratrská spolupráce se osvědčila, neboť společnými silami vznikla i knížka Bavlnkovy ženy a jiné povídky z roku 1897. Z dlouhodobého pobytu v Divákách na pomezí Slovácka a Hané čerpá Aloisovo nejrozsáhlejší (devítisvazkové) dílo Rok na vsi – Kronika moravské dědiny.

⁴⁸ČAPKA, František. *Diváky : Z dějin Habrůvky bratří Mrštíků*. 1. vyd. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1987. 222 s.

Desetiletá práce Aloise byla završena v bratrské součinnosti, když se na konečném znění znovu podílel i bratr Vilém. Vzhledem k rozsahu látky autor opustil tradiční románovou kompozici a pomocí vypravěče, učitele, zkomponoval volný tok vyprávění v kronikářské posloupnosti.

3.2.3 Antonín Sova

26. únor 1864 – 16. srpen 1928

Antonín Sova se narodil 26.2.1864 v Pacově. O dva roky později se s rodinou přestěhoval do Lukavce. Otec, venkovský učitel, znamenal pro Sovu první podnět k zájmu o umění a literaturu, Antonín však silněji lpěl na matce, jejíž smrt v roce 1879 se pro něj stala natolik osudovou (spolu s otcovým druhým sňatkem), že se tyto události vícekrát objevují v jeho díle.

Středoškolské vzdělání absolvoval v Pelhřimově, Táboře a v Písku (zde také složil maturitu). Peněz neměl mnoho, kvůli čemuž musel po několika semestrech ukončit studium práv v Praze.

Krátký čas působil jako člen redakce Ottova slovníku naučného, kam se dostal díky přátelství s Jaroslavem Vrchlickým a Adolfem Heydukem. O rok později ale redakci opustil, uchytil se na místě písaře a aktivně se účastnil práce ve spolku beletristů Máj. V roce 1895 podepsal manifest České moderny.

Jeho básnická tvorba sahá až do 80. let, kdy poprvé publikoval pod jménem Ilija Georgov (básně z tohoto období vyšly jako sbírka s titulem **Realistické sloky**). Ve své další tvorbě byl ovlivněn jak realitou života české společnosti, respektive potýkáním se s vlastním osudem, tak vývojem moderní poezie, již v časech Sovova

vrcholného tvůrčího vzepětí ovlivňovaly impresionismus a symbolismus jako nadčasově moderní umělecké směry. Bývá řazen mezi přední představitele České moderny, tímto „zařazením“ však nelze jeho tvorbu charakterizovat vyčerpávajícím způsobem. Žil a tvořil ještě přes třicet let od publikování zmíněného manifestu České moderny. Během svého života se jedinečným způsobem zasloužil o úroveň českého knihovnictví. Roku 1898 byl jmenován ředitelem Městské knihovny v Praze. O pět let později se jeho pravomoc rozšířila ještě na dohled nad správou městské čítárny. Díky pozici, kterou zastával, několikrát cestoval do zahraničí, navštívil např. Itálii, Německo, Belgie, Nizozemsko. Na těchto cestách nacházel též inspiraci ke svému psaní.

„Sova z básnické trojice knihovníků Sova, Theer, Mahen není vůči knihovnictví negativistou jako Theer, ani příkladným nadšencem jako Mahen, nýbrž především jakýmsi středem v pojmání knihovnických úkolů.“⁹

Již v Umělecké besedě se zasloužil o budování knihoven na venkově a později zakládal rozsáhlou síť poboček i na pražských předměstích. Pomáhal doplňovat knihovnu amerických Čechů v Clevelandu, byl tvůrcem prvního velkolepého plánu Osvětového svazu na organizaci českého knihovnictví. Roku 1891 vyhrál Sova konkurz a stal se knihovníkem Městské knihovny, již pak až do 20. let řídil s velkým rozhledem. Nejdříve strávil několik let prohlubováním si knihovnického vzdělání a znalostí. Díky kontaktu s americkými a ruskými knihovníky získává i mnoho užitečných rad ohledně práce s knihovním fondem. Za doby Sovova působení v MK se celá knihovna přesunula na Mariánské náměstí a Sova ovlivnil i systém umístění fondů v nové budově.

Antonín Sova byl tedy nejen vynikajícím básníkem, prozaikem a představitelem básnické moderny, ale také velmi schopným knihovníkem.

Zemřel 16.8. 1928 ve svém rodném Pacově.

⁹ ZIKA, Josef; BRABEC, Jiří. Antonín Sova. 1.vyd. Praha : Ústřední knihovna hl. města Prahy, 1948.

3.2.4 Jiří Mahen

12. prosinec 1882 – 22. květen 1939

Jiří Mahen – básník, spisovatel, dramatik i dramaturg, novinář, publicista, kritik. Toto všechno můžeme o tomto muži napsat. Kdybych ale uvedla profesi knihovnickou na posledním místě, dopustila bych se nespravedlnosti. Neboť tak je v podvědomí veřejnosti často zapsán.

A nyní něco málo k jeho životu... Narodil se 12. prosince 1882 jako Antonín Vančura v Čáslavi (shodné příjmení se spisovatelem Vladislavem Vančurou není náhodné – Mahen byl Vančurův strýc).

Studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (obor čeština, němčina) se zdokonalil v příspěvatelské činnosti, ke které se dostal již během studií v Mladé Boleslavi.

V Brně, kam se po krátké kariéře učitele přestěhoval, získal místo redaktora Lidových novin. Jako dramaturg a režisér byl zaměstnán v činohře českého divadla v Brně, odkud docházel jednou týdně přednášet na brněnskou konzervatoř.

Roku 1920 dostal nabídku na místo knihovníka (a zároveň spoluzakladatele) brněnské Městské knihovny.

„Než budeme charakterizovat Mahenovu knihovnickou činnost, stručně uvedme, do jaké situace v Brně Mahen přichází. Uvědomuje si, že rozvoj českého živlu je zde obtížnější než v Praze, že knihovnictví tu nemá žádnou bohatou tradici, že spolkové knihovnictví nemůže stačit rostoucím kulturním potřebám. Předpoklady pro vývoj lépe vybaveného veřejného knihovnictví dal zákon o veřejných knihovnách obecních z 22. července 1919.

Když v říjnu 1920 knihovní rada na své první schůzi vypsalala konkurz na místo knihovníka, Mahen se po delším rozhodování přihlásil. Přátelé ho podporovali v kladném rozhodování, rady mu poskytl i Vladislav Vančura. 29.11.1920 byl Mahen vybrán jako **knihovník pro Velké Brno**.¹⁰ V listopadu 1922 byla knihovna otevřena.

Jako knihovník se Mahen snažil, aby se instituce opravdu čtenáři věnovala, činila literaturu přístupnější, a zejména se snažil dosáhnout toho, aby plnila svou základní funkci: dosažitelnost požadovaných knih musela být maximální. Dvuhodinová otevírací doba (čtyřikrát týdně), 13 000 svazků a 235 čtenářů znamenalo velmi dobrý začátek.

Právě Mahen byl jedním z prvních knihovníků, jenž trval na vedení předmětového katalogu. I on přišel na možný způsob zlepšení knihovny – analýzou, kterou prováděl: jednak mezi čtenáři, jednak mezi regály. Zkoumal, které knihy jsou půjčovány nejvíce, které naopak vůbec ne. A dle toho se snažil organizovat fond.

Ze snahy dát knihovníkům návrh organizace knihoven a čtenářům návod k sebevzdělání vznikla *Knížka o čtení praktickém* (1924), která se během jednoho roku dočkala čtyř vydání. Své představy o dalším vývoji knihovnictví vyložil také ve spisku *Nutnosti a možnosti veřejných knihoven* (1925).

Pod názvem *Knihovna jako instituce národní* vyšly v roce 1928 výsledky ankety, kterou zorganizoval mezi knihovníky. Čtenářské problémy řešil rovněž na stránkách novin a časopisů. Ve dvacítce "knihovnických pohádek", které uveřejňoval v letech 1926-27 pod pseudonymem Zelená maska v časopise *Rozpravy Aventina*, sáhl po formě satirické črty.

„Špatné sociální poměry veřejných obecních knihoven vedly Mahena roku 1927 k založení Spolku veřejných obecních knihovníků. Mahen nebyl však jen osnovatelem plánů a organizátorem. K jeho běžné pracovní náplni patřilo řešení praktických problémů chodu knihovny a drobná knihovnická práce. Zachovaly se stovky

¹⁰ NÁDVORNÍKOVÁ, Marie. Jiří Mahen. In POLÁKOVÁ, Ivana. *Bibliografický sborník za roky 2006-2007*. [s.l.] : [s.n.], 2007. s. 46-54. Dostupný z WWW:

<http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/BZ_2006_2007/Kolo_2006/Nadvornikova_Marie.doc>. ISBN 9788089023943.

*katalogizačních lístků, na nichž zachycoval svým pečlivým způsobem mnoho popisných podrobností a zvláštností. Průkopnická byla Mahenova činnost zvláště v oblasti předmětové katalogizace, v níž do značné míry předjímal zásady dnešního elektronického ‚klíčování‘.*¹¹

Vzhledem k tomu, že se závěrečná část podkapitoly Osobnosti světového knihovnictví věnuje v současné době působící knihovnici, Nancy Pearl, ráda bych zakončila i českou část knihovníkem či knihovnicí dneška. Zvolila jsem Františku Vrbenskou, velmi populární spisovatelku sci-fi a váženou knihovnici.

3.2.5 Františka Vrbenská

***25. červenec 1952 - ***

Františka Vrbenská se narodila 25. února 1952 v Praze. Její studium na filozofické fakultě Univerzity Karlovy oboru informatika – knihovnictví bylo zakončeno titulem PhDr. Je i členkou Obce spisovatelů.

Její práce pro ni představuje také jeden z jejích koníčků (kromě intenzivního zájmu o historii, výtvarné umění, kinematografii, etnografii nebo chov zvířat). Díky vlastní tvorbě, v níž se věnuje stále populárnějšímu žánru science-fiction, se stala známou nejen mezi svými příznivci, ale též mezi širší veřejností, zvláště mezi fanoušky fantasy literatury. Nyní ale na nějaký čas psaní science-fiction a fantasy příběhů odsunula do pozadí. V současnosti se věnuje zejména odborné publikační činnosti z

¹¹ *Knihovna Jiřího Mahena v Brně : Jiří Mahen* [online]. c2004 [cit. 2009-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.kjm.cz/index2.php?s=mahen2/mahen.html&id=28&d=2900>>.

oblasti vědeckých informací a knihovnictví, kde může zúročit své dlouholeté zkušenosti s touto prací.

Dnes zastává pozici knihovnice v národním programu ochrany fondů Národní knihovny ČR, mezi léty 1985 až 1991 pracovala jako vedoucí knihovny Institutu řízení. Její knihovnická kariéra ji kvalifikuje k tomu, aby se o postřehy i systémové konstrukty podělila s kolegy, kteří v jejím oboru pracují třeba jen krátce. O této její aktivitě svědčí i velké množství statí, publikovaných v knihovnických sbornících, v odborných periodikách či na internetu. Můžete s ní dokonce „elektronicky“ konzultovat nesrovnalosti v oblasti ochrany kulturního dědictví. Věřím, že se s výsledky práce i tvorby paní Františky Vrbenské budeme ještě dlouho setkávat a že dokážeme její zkušenosti zúročit. Její články o záchraně knih během povodní a po nich jsou tristní, ale věcné, čtivé a hlavně zajímavé. Pokud si člověk nedokáže přesně vybavit, co takováto práce obnáší, zde se z fotografií dozvídáte i to, jak zpusťované fondy byly.

„Základní pokyn - téměř slogan záchranných opatření - zněl: "Zamrazit!". Jen tak bylo možné získat čas k postupnému vysoušení a obnově dokumentů. Tato primární fáze záchrany se odehrávala za dramatických okolností a za nesmírně ztížených podmínek. Důležité je, aby dokumenty byly zamrazeny co nejdříve: pak také budou po vysoušení v poměrně dobrém stavu. Paradoxně je voda, pokud v ní ovšem nejsou dlouhodobě ponořeny, částečně chrání. Jakmile se dostanou prosáklé vlhkostí na vzduch, degradační proces se výrazně zrychlí.

V horkém počasí hrozily plísně, avšak do zaplavených objektů nebylo zpočátku povoleno vstoupit. Dokumenty byly obaleny v bahně, ale leckde byla po záplavách přerušena dodávka vody a elektřiny. K osvětlení musely postačit třeba čelní svítily. Vzhledem ke kontaminaci odpadovými vodami a k šíření mikroorganismů bylo nezbytné zachovávat bezpečnostní a hygienická opatření.

Knihy byly často poškozeny mechanicky povodňovým přívalem. V policích nabobtnaly vzdušnou vlhkostí, takže bylo nesmírně obtížné je vyjmout z kovových regálů; dřevěné regály pod tlakem zbytnělých svazků praskaly a jejich obsah sklouzl do bahnitých kaluží na podlaze. Nedostávalo se plastických fólií, přepravek, desinfekčních prostředků, rukavic, ba i dobrovolníků: v konkurenci rozkotaných

obydlí, osobních neštěstí a zpusťosené zoologické zahrady se zdál osud knih v některých okamžicích méně palčivý.“¹²

4 Problematika e-learningu

4.1 Co je e-learning

E-learning se v dnešní době uplatňuje stále častěji. Lidé touží po vzdělání v každém věku, bez ohledu na to, zda jsou plně zaměstnaní, či v důchodu. Přináší jednu z neúčinnějších forem distančního vzdělávání (*„Distanční vzdělávání je vzdělávací technologie, která je založena na maximálním využití všech možných technických i didaktických podpor a torského vedení, které umožní studujícímu studovat samostatně, ve svém volném čase a v tempu, které odpovídá jeho aktuálním časovým možnostem. Využívá všech distančních komunikačních prostředků, kterými lze prezentovat učivo – tištěné materiály, magnetofonové záznamy, počítačové programy, telefony, faxy, e-mail, rozhlasové a televizní přenosy nebo internet.“*)¹³

Postupem času se ale začal e-learning zdokonalovat, spolu s rozvojem psychologie a techniky. Obě disciplíny spolu v rámci distančního vzdělávání souvisejí. Snaha o propojení zájmu, aktivity a zpracování samotného programu vyvolala proces, v němž se program přesunul z elektronických nosičů na internet, aby k němu měl přístup každý uživatel.

Není lehké jednoznačně definovat, co vlastně znamená e-learning. Dovolím si použít zde pro srovnání více definic. Jedna z nich zní takto: *„E-learning v širším*

¹² VRBENSKÁ, Františka. Knihy vzkříšené. *Ikaros* [online]. 2004, roč. 8, č. 9 [cit. 2009-01-08]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/1766>>. URN-NBN:cz-ik1766. ISSN 1212-5075.

¹³ Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. Praha : MŠMT, c2008 [cit. 2008-07-27]. Základní informace o distančním vzdělávání. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-informace-o-distancnim-vzdelavani>>.

slova smyslu je definován zejména jako aplikace nových multimediálních technologií a Internetu do vzdělávání za účelem zvýšení jeho kvality posílením přístupu ke zdrojům, službám, k výměně informací a ke spolupráci. Tato definice chápe e-learning jako jakékoli využívání informačních technologií multimediálního charakteru ke zlepšení kvality a efektivity vzdělávání. To znamená, že za e-learning můžeme v širším slova smyslu považovat například používání výukových CD-ROMů v rámci prezenční školní výuky.

A v užším slova smyslu je e-learning chápán zejména jako vzdělávání, které je podporované moderními technologiemi a které je realizováno prostřednictvím počítačových sítí – intranetu a zejména Internetu. Tato definice již popisuje e-learning, jak jej zná většina populace – jako vzdělávání po Internetu.¹⁴

4.2 Výhody a nevýhody e-learningu

Základních **výhod** e-learningu je mnoho. Jmenujme zde např. tyto:

- **působí na co největší množství smyslů** (ať už jde u zraku o fotografie, videoukázky, jakoukoli dokumentaci, u sluchu o audionahrávky, či kombinace těchto smyslů pomocí multimediálních ukázek),
- **vzdělávání, jež umožňuje svobodný a neomezený přístup k informacím** (kdy se předpokládá aktuálnost informací), má-li uživatel přístup k počítačové síti,
- právě s internetem je spojena jednak **dostupnost** zpracovaných informací, jednak obecná dostupnost vytvořeného programu,
- **náklady na provoz jsou minimální**, na úkor vysokých zaváděcích nákladů,

¹⁴ EDO : e-learningové distanční opory [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury; Západočeská univerzita v Plzni; Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. c2008 [cit. 2008-07-30]. E-learning. Dostupné z WWW: <<http://edo.upol.cz/documents.php?sid=02e2dcbf5e5ae028c782f5ff7cebb8e2&tid=elearning>>.

- program se přizpůsobí **individualitě uživatele**,
- díky možnosti interaktivního zpracování a následného testování existuje zde **snadná možnost kontroly a zkouška efektivnosti**.

E-learning nemá pouze výhody – přináší i pár **nevýhod**:

- zprovoznění programu je **finančně náročné**,
- právě kvůli aktuálnosti informací a dohledávání jednotlivých programů je to nutnost **přístupu k internetu**,
- je nutná **maximální motivace** uživatelů.

4.3 E-learning v Evropě

Jak jsem již psala výše v kapitole 1.1 – Česká republika ve srovnání se Spojenými státy stojí na počátku užívání distančního vzdělávání. Co se týče názorné ukázky, ráda bych zde uvedla příklady projektů vytvořených v Evropě.

V rámci šestiměsíčního výzkumného projektu **Thematic Monitoring** (pod patronací grantového programu Leonardo da Vinci) byl monitoring e-learningu podporovaného vzdělávání řízen Národní agenturou programu Leonardo da Vinci (Německo); do monitoringu se zapojilo Dánsko, Finsko, Řecko, Maďarsko, Irsko, Litva, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko, Nizozemsko, Velká Británie a zástupci Evropské komise. Tento projekt měl za úkol monitorovat kvalitu e-learningu ve firmách, školách a v dalších vzdělávacích zařízeních. Navazuje na evropskou studii DEKRA, která se zabývala úspěšností zavádění e-learningu do firem, v níž bylo publikováno zjištění, že výrazně nezáleží na multimediální a další technologické podpoře studia. Záleží totiž především na vztahu mezi žákem a tutorem (multimédia pouze umožňují tento vztah zefektivnit). Tato studie zjistila, že e-learning dokáže u studujícího probudit zvědavost, dokáže ho motivovat, zabezpečí náročné studijní prostředí a poskytne individuální spolupráci.

„Thematic Monitoring si jako výzkumný projekt programu Leonardo da Vinci kladl za cíl sumarizovat nejdůležitější otázky týkající se e-learningu v Evropě a vytvořit soubor doporučení pro jeho další rozvoj. Samotný monitoring byl zahájen heuristikou nejdůležitějších celoevropských studií, které se zabývají e-learningem. Praktické výzkumné šetření bylo realizováno prostřednictvím dotazníkové metody, telefonických interview (mnohdy i dvou- a vícehodinových) a prostřednictvím dalších specifických metod použitých koordinačními centry participujících zemí.“¹⁵

Podstatné závěry projektu Thematic Monitoring znějí takto:

- e-learningové projekty musí být orientovány na potřeby vzdělávaných,
- evaluace projektu je nezbytná,
- e-learning je pedagogicky podmíněný proces,
- výrazně nezáleží na multimediální a další technologické podpoře studia.

Ale ten nejdůležitější závěr představuje fakt, že **lidský faktor** v e-learningu nelze nikdy nahradit.

5 Závěr

Osobnost knihovníka po celou dobu existence knihoven provází čtenáře a obohacuje ho poznáním. Ať už tuto úlohu zastával mnich, iniciativní majitel knihovny

¹⁵ EDO : e-learningové distanční opory [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury; Západočeská univerzita v Plzni; Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. c2008 [cit. 2008-07-30]. E-learning. Dostupné z WWW: <<http://edo.upol.cz/documents.php?sid=02e2dcbf5ae028c782f5ff7cebb8e2&tid=elearning>>.

či školený profesionál, vždy měl knihovník za úkol ukázat uživateli cestu, která ho dovede až k pochopení a nalezení hledaného – a posléze i toho, co v prvním popudu možná ani nehledal, ale knihovna mu otevřela jiný, nečekaný a daleký obzor.

Právě knihovna představuje první místo, které by mělo čtenáře „zavést“ do tajů a krajů končin zcela odlišných a nepoznaných, z křesla či postele jeho domova (ať už se má stát jediným Raskolnikovovým důvěrníkem, který ví vše o vraždě staré lichvářky, nebo dalším pomocníkem Viléma z Baskervillu, jenž se snaží najít příčiny záhadných událostí v jistém opatství, nebo třeba s mistrem Pernathem procházet ulicemi pražského Starého Města těsně před asanací atd.). A knihovník mu má napomoci se k této knize dostat.

Bibliotekář, správce knihovny, jenž vedle dostatečného vzdělání encyklopedického má býti důkladně obeznámen s vědou biblioteční a vynikati pilností, láskou ku pořádku a ochotou¹⁶.

Použila jsem zde již jednou heslo z Ottova slovníku naučného, které jasně popisuje tuto profesi. Mohla bych vypisovat množství úkonů, které má knihovník ovládat, ale opravdovým základem tohoto povolání zůstávají pilnost, láska k pořádku a ochota.

V ústřední kapitole bakalářské práce je charakterizováno jedenáct osob, které pozici knihovníka zastávaly různě dlouhou dobu. Ať už to je Kallymachos z Kyrény, který byl jedním z prvních knihovníků vůbec, Benjamin Franklin jako zakladatel Library Company of Philadelphia či Nancy Pearl, která dodnes platí za velmi oblíbenou a významnou knihovnicí v Seattlu. Díky jejímu vysílání v rádiu se pro mnoho Američanů stala četba projevem radosti ze života (*Když se mě po vydání nového Harryho Pottera ptali, co by měla kniha dětem dát, odpověděla jsem: Čistou radost přece.*)¹⁷

¹⁶ Ottův slovník naučný. Díl IV (Bianchi – Giovia - Bžunda). s. 17, heslo bibliotekář

¹⁷ Exclusive Interview With Nancy Pearl. *AbeBooks.com* [online]. 1996-2009 [cit. 2009-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.abebooks.com/docs/authors-corner/nancy-pearl.shtml>>.

Jak již stojí psáno v úvodu: úkolem práce je seznámit čtenáře nejen se známými umělci a významnými osobnostmi knihovnictví. Přibližuje životní osudy, uměleckou tvorbu a práci na pozici knihovníka.

Ať jsou média jakkoliv pomíjivá, knihy tady budou vždy, jak dobré, tak ty horší. A je právě na knihovnách, nakladatelích, knihkupectvích a na jejich personálu, jak dokáží naložit s tím bohatstvím, které mají k dispozici.

Mají totiž v rukou obrovskou moc!

Seznam použité literatury

- BOHATCOVÁ, Mirijam. a kol. *Česká kniha v průběhu staletí*. Praha : Panorama, 1990. 622 s.
- BONDY, Egon. *Evropská filosofie XVII. a XVIII. století*. Praha : Sdružení na podporu vydávání časopisů, 1996. 258 s. Vokno. Poznámky k dějinám filisofie. ISBN 80-85239-31-0.

- CEJPEK, Jiří, et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha : Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.
- ČAPKA, František. *Diváky : Z dějin Habrůvky bratří Mrštíků*. 1. vyd. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1987. 222 s.
- Česká televize. *Internetové vysílání ČT* [online]. Praha : Česká televize, c1996-2009 [cit. 2009-01-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/vysilani-stare/10191875371-basnik-antonin-sova/20857223228.html/>>
- Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. Praha : MŠMT, c2008 [cit. 2008-07-27]. Základní informace o distančním vzdělávání. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-informace-o-distancnim-vzdelavani>>.
- EDO : *e-learningové distanční opory* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury; Západočeská univerzita v Plzni; Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. c2008 [cit. 2008-07-30]. E-learning. Dostupné z WWW: <<http://edo.upol.cz/documents.php?sid=02e2dcbfbe5ae028c782f5ff7cebb8e2&tid=elearning>>.
- Exclusive Interview With Nancy Pearl. *AbeBooks.com* [online]. 1996-2009 [cit. 2009-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.abebooks.com/docs/authors-corner/nancy-pearl.shtml>>.
- Google [online]. Mountain View (CA, USA) : Google Inc., c2009 [cit. 2009-01-09]. Dostupné z WWW: <<http://www.google.com>>.
- KNEIDL, P. *Z historie evropské knihy : po stopách knih, knihtisku a knihoven*. Praha : Svoboda, 1989. 143 s.
- *Knihovna Jiřího Mahena v Brně : Jiří Mahen* [online]. c2004 [cit. 2009-01-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.kjm.cz/index2.php?s=mahen2/mahen.html&id=28&d=2900>>.
- NÁDVORNÍKOVÁ, Marie. Jiří Mahen. In POLÁKOVÁ, Ivana. *Bibliografický sborník za roky 2006-2007*. [s.l.] : [s.n.], 2007. s. 46-54. Dostupný z WWW: <http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/BZ_2006_2007/Kolo_2006/Nadvornikova_Marie.doc>. ISBN 9788089023943.

- *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. Praha : J. Otto, 1888-1909. 28 sv.
- RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie*. Praha : Jan Laichter, 1933. 2 sv. (514, 668 s.).
- SPUNAROVÁ, Tatjana. První česká knihovnice. *Sborník národního muzea v Praze*. 1983, č. 4, s. 203-221.
- VLAŠÍN, Štěpán. *Diváky : Památník bratří Mrštíků*. Brno : Kraj. středisko st. památkové péče a ochrany přírody, 1973. 10 s.
- VLAŠÍN, Štěpán. *Jiří Mahen : Studie s ukázkami díla*. Praha : Melantrich, 1972. 315 s. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti ; sv. 32.
- VRBENSKÁ, Františka. *Knihy vzkříšené. Ikaros* [online]. 2004, roč. 8, č. 9 [cit. 2009-01-08]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/1766>>. URN-NBN:cz-ik1766. ISSN 1212-5075.
- VRBENSKÁ, Františka. CASLIN 2003: Zvládání krizí a jejich následků. *Ikaros* [online]. 2003, roč. 7, č. 7 [cit. 2009-01-08]. Dostupný na World Wide Web: <<http://www.ikaros.cz/node/1443>>. URN-NBN:cz-ik1443. ISSN 1212-5075.
- *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. 2001 [cit. 2009-01-09]. Dostupný z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page>.
- *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. 2001 [cit. 2009-01-09]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/>>.

Evidence výpůjček

Prohlášení:

Dávám svolení k půjčování této bakalářské práce. Uživatel potvrzuje svým podpisem, že bude tuto práci řádně citovat v seznamu použité literatury.

V Praze, 9. ledna 2009

Martina Podzimková

Jméno	Katedra / Pracoviště	Datum	Podpis